

ГО «МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР РОЗВИТКУ
НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ» (Україна)
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНТЕРНАУКА» (Україна)
НАУКОВА УСТАНОВА «НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
СТАЛОГО РОЗВИТКУ» (Україна)
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
(ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА)

Збірник тез наукових праць

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА
КОНФЕРЕНЦІЯ:
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ
НАУК В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН»**

«12» грудня 2023

**Прага, Чехія
2023**

ГО «МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР РОЗВИТКУ
НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ» (Україна)
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНТЕРНАУКА» (Україна)
НАУКОВА УСТАНОВА «НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
СТАЛОГО РОЗВИТКУ» (Україна)
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
(ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА)

Збірник тез наукових праць

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ:
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНО-
ГУМАНІТАРНИХ НАУК В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН»**

«12» грудня 2023

Abstracts of scientific papers

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE:
«ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL
AND HUMANITARIAN SCIENCES IN THE
CONDITIONS OF TRANSFORMATIONAL
CHANGES»**

December 12, 2023

Прага, Чехія
2023

ББК 20
УДК 001
НЗ45

Актуальні проблеми суспільно-гуманітарних наук в умовах трансформаційних змін: збірник тез наукових праць Міжнародної наукової конференції (Прага, Чехія, «12» грудня 2023 року) / ГО НЗ45 «Міжнародний науковий центр розвитку науки та технологій», 2023. — 52 с.

У збірнику подано матеріали Міжнародної наукової конференції: «Актуальні проблеми суспільно-гуманітарних наук в умовах трансформаційних змін».

Матеріали публікуються мовою оригіналу авторської редакції.

Редакція не завжди поділяє думки та погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

При використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2023

© ГО «Міжнародний науковий центр розвитку науки та технологій», 2023

© Видавничий дім «Інтернаука», 2023

Організаційний комітет

Коваленко Дмитро Іванович — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Русіна Юлія Олександрівна — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Рамський Андрій Юрійович — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Беялов Талят Енверович — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Скриньковський Руслан Миколайович — кандидат економічних наук, член-кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Alexander Buychik — Doctor of Economics, PhD of Social and Political Sciences Supervisor, the European Institute for Innovation Development

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ.....	6
Птахіна Ольга Миколаївна Інформаційне забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах.....	6
СЕКЦІЯ 2. ЕКОНОМІКА.....	10
Зелінська Ганна Вадимівна Формування атрактивності в контексті розвитку туристичного потенціалу території.....	10
Кади́ров Ельві́н Ескенде́рович, Бе́лялов Та́лят Енве́рович Державне регулювання: бібліометричний аналіз терміну	13
Чернишов Микита Олександрович, Фідіпов Денис Вячеславович Комплексна системи оцінки фінансової стійкості комерційного банку	17
СЕКЦІЯ 3. ПЕДАГОГІКА	19
Vitchynkina Kateryna Method of AI(GANs) application in designers' education for developing creativity	19
Лабенок Олександр Іванович Сутність і структура соціально-психологічної готовності військовослужбовців Збройних сил України до виконання завдань за призначенням.....	22
Газдик Мирослава Миронівна Використання цифрових технологій в освітньому процесі майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення	25
СЕКЦІЯ 4. ПРАВО.....	29
Дрижакова Діна Юріївна Об'єкти критичної інфраструктури як об'єкт несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж	29

Макеева Олена Миколаївна, Максимчук Ірина Ігорівна Домашнє насильство — найпоширеніше порушення прав жінок.....	34
Салюк Ірина Олегівна Дотримання прав людини в умовах воєнного стану.....	38
СЕКЦІЯ 5. ПСИХОЛОГІЯ.....	43
Гапоненко Лариса Олександрівна Психологічний інфантилізм як сучасна проблема розвитку особистості підлітка.....	43
Коваленко Дар'я Дмитрівна, Овдієнко Ірина Михайлівна Теоретичні основи дослідження проблеми емоційного лідерства	47

Секція 1. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Птахіна Ольга Миколаївна
*к.п.н., доцент кафедри державної
служби й управління навчальними
закладами ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава Україна*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Від початку повномасштабної воєнної агресії Російської Федерації проти України проблема реагування на сучасні виклики та загрози національній безпеці набула своєї актуальності. В сучасних умовах інформаційна складова національної безпеки держави відіграє надзвичайно важливу роль тому, що Російська Федерація та підконтрольні їй спеціальні служби терористичних організацій розгорнули безпрецедентну пропагандистську кампанію, саме тому питання інформаційного забезпечення національної безпеки набуло своєї актуальності.

Інформаційне забезпечення національної безпеки виконує важливу багатопланову роль у визначенні національних інтересів і пріоритетів національної безпеки. Національна безпека України — це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Інформаційна безпека України — складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації,

доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом [5]. Національні інтереси України — це життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян. Інформаційними загрозами національній безпеці вважаються потенційно або реально негативні явища, тенденції і чинники інформаційного впливу на людину, суспільство і державу, що застосовуються в інформаційній сфері з метою унеможливлення чи ускладнення реалізації національних інтересів та збереження національних цінностей України і можуть прямо чи опосередковано завдати шкоди інтересам держави, її національній безпеці та обороні [5]. Забезпечення національної інформаційної безпеки відображено в Законах України «Про національну безпеку України» [3], «Про національну програму інформатизації» [4], «Про інформацію» [2], а також у затвердженій Указом Президента Стратегії інформаційної безпеки України [5], та ін.

Інформація є основною зброєю у боротьбі за світове панування на глобальному інформаційному просторі. Фахівці вважають, що сьогодні важливим компонентом гібридної війни є вторгнення в інформаційно-комунікаційний простір певної країни з метою придушення опору та формування світового політичного стандарту, узгодженого з інтересами агресора [1]. Сьогодні українське суспільство перебуває під постійним інформаційним впливом, поширюється дезінформація, зокрема через соціальні медіа, прагнучи дестабілізувати суспільство та втручатися в процеси демократичного управління державою й радикалізувати населення. Ці фактори є елементами гібридної війни, які сприяють вторгненню агресора в національну свідомість громадян, підриву національної та інформаційної безпеки. Метою інформаційної боротьби є створення інформаційної переваги. Інформаційна перевага визначається як спроможність керувати поведінкою противника шляхом контролю за кількістю та якістю інформації, яку він намагається отримувати і обробляти для її ефективного використання в реальному масштабі часу, з гарантованою забороною інформаційного втручання з боку противника.

Відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про створення Центру протидії дезінформації», уведеного в дію Указом Президента України від 19 березня 2021 року № 106 БУВ створений «Центр протидії дезінформації». Центр забезпечує здійснення заходів щодо протидії поточним і прогнозованим загрозам національній безпеці та національним інтересам України в інформаційній сфері, забезпечення інформаційної безпеки України, виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою [6]. Основними завданнями Центру є: проведення аналізу та моніторингу подій і явищ в інформаційному просторі України, стану інформаційної безпеки та присутності України у світовому інформаційному просторі; виявлення та вивчення поточних і прогнозованих загроз інформаційній безпеці України, чинників, які впливають на їх формування, прогнозування та оцінка наслідків для безпеки національних інтересів України та інше. Сьогодні Центр активно залучений у протидії російській агресії. Його пріоритетами є: оперативне інформування населення; розкриття дезінформації та маніпуляцій; забезпечення інформаційної безпеки; боротьба з інформаційним тероризмом. Команда аналітиків центру досліджує інциденти з метою виявлення компаній інформаційного впливу, що несуть загрозу національній безпеці, проводять всебічний аналіз та надають пропозиції з відповідного реагування. Проводять постійний моніторинг інформаційних ресурсів, в яких фіксуються інциденти. Центр також співпрацює з такими міжнародними організаціями, як NATO Stratcom CoE, EEAS, EUAM, Hybrid Coe, CRDF Global, TAIEH.

Сьогодні українське суспільство перебуває під постійною загрозою отримання недостовірної, а інколи шкідливої інформації. Ці фактори є елементами гібридної війни, які сприяють вторгненню агресора в національну свідомість громадян, підриву національної та інформаційної безпеки. Аналізуючи події останніх років можна зробити висновок, що інформаційна війна є елементом гібридної війни, яка характеризується вторгненням в національну свідомість громадян, підриву національної та інформаційної безпеки, що в свою чергу несе загрозу національній безпеці. Отже зараз є нагальна потреба у створенні інформаційної переваги, спроможності керувати поведінкою противника шляхом контролю за кількістю та якістю інформації, яку він намагається отримувати і обробляти для її ефективного використання в реальному масштабі часу. Досягнен-

ня інформаційної переваги можливе за рахунок цілеспрямованого і комплексного впливу на систему інформаційної безпеки противника з метою її ослаблення та впливу на світову спільноту з метою підтримки власних дій та засудження дій противника, а також посилення захисту власних інформаційних ресурсів.

Виходячи з того, що інформаційне забезпечення національної безпеки держави є складовою частиною загальної системи національної безпеки, яка передбачає дії органів державної влади, недержавних структур і громадян, які повинні узгоджено здійснювати діяльність по забезпеченню інформаційної безпеки на основі єдиних правових норм, ефективно протистояти інформаційним загрозам необхідно на державному рівні забезпечувати доступ до достовірної та об'єктивної інформації, сформувані ефективну правову систему захисту особистості, суспільства і держави від деструктивних пропагандистських впливів, створити на базі норм міжнародного права систему механізмів захисту від пропаганди та всебічно сприяти розвитку інформаційного суспільства.

Література

1. Гаврильців М. Т. Інформаційна безпека держави в системі національної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2020. С. 200–203. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/54.pdf
2. Про інформацію : Закон України. Редакція від 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
3. Про національну безпеку України : Закон України. Редакція від 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
4. Про національну програму інформатизації : Закон України від 01.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>
5. Про Стратегію інформаційної безпеки : Указ Президента України від 28.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>
6. Центр протидії дезінформації : офіційний сайт. URL: <https://cpd.gov.ua/main/rezultaty-czentr-u-protydyi-dezinformaciyi-rnbo-ukrayiny-za-2023-rik/>

Секція 2. ЕКОНОМІКА

*Зелінська Ганна Вадимівна
аспірантка кафедри туризму та рекреації
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна*

ФОРМУВАННЯ АТРАКТИВНОСТІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ

Становлення туристичного сектору перебуває в умовах розвитку інтеграційних процесів, що зумовлюють виокремлення тенденцій та орієнтирів розвитку туризму.

Розуміння аспектів формування туристичної атрактивності в контексті розвитку туристичного потенціалу території детермінує не тільки розвиток країни у глобальних та регіональних інтеграційних процесах, а й подальші стратегії відновлення економіки країни в посткризових умовах, що і зумовлює актуальність дослідження.

Питання туристичної атрактивності набуває все більшої актуальності, однак у науковому аспекті потребує глибокого подальшого дослідження. Однак окремі принципи та інструменти формування, а також проблема розвитку туристичного потенціалу стали предметом досліджень таких науковців як О. Бейдик, М. Бойко, О. Гулич, В. Євдокименко, О. Музиченко-Козловської, М. Омуш, А. Парфіненко, Д. Стеченко, Т. Ткаченко, Л. Черчик тощо.

Відтак, на думку Ткаченко Т.І. «атрактивність» дестинації можна трактувати як комплекс заходів та засобів задоволення потреб туристів у розвагах і змістовному проведенню дозвілля (вільного від роботи часу) з використанням туристичних ресурсів об'єктів природного або штучного походження на визначеній території [3]. Ключовими змінними для вивчення впливу на задоволеність та лояльність туристів стають елементи моделі «чотирьох А»: атрактивність дестинації (attractions), доступність інфраструктури (access), зручності

проживання, харчування та організації дозвілля (amenities), посередники та надання додаткових послуг (ancillary services).

Проаналізувавши обґрунтування та розтлумачення поняття «атрактивність» вітчизняних та іноземних науковців можемо визначити, що атрактивною вважається територія, яка характеризується високою динамічністю туристичних відвідувань та наявністю цілого комплексу туристичних ресурсів й компонентів моделі «чотирьох А», які задовольняють потреби туристів.

У контексті темпів приросту туристичного обороту на світовому ринку туристичний потенціал активізує механізми визначення стратегій успішного управління наявними туристичними ресурсами та створення умов для ефективного просування національного туристичного продукту на міжнародному ринку. Для якісного формування туристичної атрактивності необхідні природно-рекреаційні, культурно-історичні, економічні та екологічні передумови, які стануть базисом до розвитку туристичного потенціалу території та окреслять конкурентні переваги. Про високий показник зацікавленості Україною іноземними туристами свідчать статистичні дані Державного агентства розвитку туризму України. За даними ДАРТ, кількість іноземців, які перетнули кордон України у 2021 році, якщо порівнювати з 2020 роком, зросла на 26,3% та становить майже 4,271 млн. осіб [4].

Вектори становлення туристичної галузі України ґрунтуються на засадах інтеграції з міжнародною спільнотою, зокрема з такими організаціями як Всесвітня туристична організація. Відтак, у жовтні 2023 року відбулось 69-е засідання Європейської комісії ЮНВТО в рамках 25-ї сесії Генеральної асамблеї ЮНВТО, де були представлені ключові напрями розвитку туристичної галузі Європейського регіону на 2024–2026 роки. До них належить: сталий розвиток та інклюзивність; освіта та навчання; конкурентоспроможність; інвестиції та інновації; туристична політика та управління; антикризова стійкість; культурний обмін.

У 2020 р. після створення Державного агентства розвитку туризму України, яке покликане просувати туристичний потенціал України, у зв'язку з пандемією COVID-19 розпочалась робота над розробкою антикризової стратегії туристичної галузі України. Таким чином, можемо зробити висновок, що антикризове управління й сталий розвиток туризму стають основоположними компонентами у формуванні туристичної атрактивності, яка в контексті розвитку туристичного потенціалу території є одним з основних важелів економічного впливу на відновлення економіки країни в посткризових умовах.

Література

1. Звіт 69-о засідання Європейської комісії ЮНВТО в рамках 25-ї сесії Генеральної асамблеї ЮНВТО. URL: https://www.unwto.org/europe/69ceu?utm_source=daily01&utm_medium=crm (дата звернення: 23.11.2023)
2. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання туристичної атрактивності території : монографія. URL: tourlib.net/books_ukr/muzychenko15.htm (дата звернення: 23.11.2023)
3. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2009. 463 с.
4. Туристична статистика України ДАРТ. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/4-2-mln-inozemciv-ta-14-7-mln-ukrayinciv-dani-pro-peretinderzhavnogo-kordonu-za-2021-rik> (дата звернення: 23.11.2023 р.)

Кади́ров Ельві́н Ескенде́рович
здобувач третього рівня вищої освіти
Київського національного університету технологій та дизайну

Бе́лялов Таля́т Енве́рович
Доктор економічних наук, професор
Завідувач кафедри підприємництва та бізнесу
Київського національного університету технологій та дизайну

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ: БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНУ

Розглядаючи поняття «державне управління» На нашу думку поняття «state regulation» є найбільш уживаним у міжнародному науковому колі серед дослідників. Саме тому виникає необхідність до аналізу взаємозв'язків, які розкривають вчені у своїх працях під час вивчення питань щодо державного регулювання, його ролі та значення для малого і середнього бізнесу, а також вітчизняної економіки вцілому.

Досліджуючи найбільш рейтингові наукові джерела пропонуємо скористатися програмним інструментом VOSviewer для побудови та візуалізації бібліометричних мереж, які можуть включати цитування, бібліографічне з'єднання, спів цитування або співавторські зв'язки. Використовуючи дані БД Scopus (метадані масиву статей), побудували карту ключових слів, пов'язаних із пошуковим запитом, який характеризує науковий напрям дослідження.

Відбір релевантних публікацій було здійснено на основі ключових слів, а головним було обрано термін «state regulation», що є тотожним до вітчизняного поняття «державне регулювання». По пошуковому запиту отримали список публікацій у кількості близько 270 тисяч робіт. Така кількість обумовлена важливістю дослідження питань державного регулювання у всіх сферах економічного, соціального та екологічного спрямування. Для отримання більш точних та наочних результатів була сформована вибірка близько 1800 наукових публікацій відповідно до заданих параметрів пошуку (галузь дослідження, тип публікації, мова, країна походження автора тощо). Таким чином побудовану мапу взаємозв'язків наведено на рисунку. 1.2.

Узагальнення результатів бібліометричного аналізу дозволяє виокремити п'ять змістовних кластерів взаємозв'язків у розрізі досліджуваної тематики щодо державного регулювання та його сутності, а саме: 1) конкуренція та корпоративна стратегія (зелений кластер); 2) політика економіки, економічний вплив та екологічний фактор розвитку (синій кластер); 3) навколишнє середовище, стійкий розвиток та міське самоврядування (жовтий кластер); 4) патенти, інновації, розвиток (фіолетовий кластер); 5) підприємництво, державне обмеження, система державного устрою (червоний кластер). Між виявленими кластерами спостерігаємо низку перетинів, що показує ступінь та виразність відповідних взаємозв'язків (рис. 1.3).

Так, найбільш значущими є взаємозв'язки між зеленим та синім кластерами, що характеризує розвиток економічної та екологічної складової у розрізі впровадження ефективної політики державного регулювання. Така гіпотеза підтверджується усталеним та актуальним на сьогоднішній день «зеленим» вектором розвитку національної економіки та підвищену увагу до всіх факторів екологічного розвитку. На державному рівні приймаються рішення та встановлюються правила, які впливають на економічну діяльність суб'єктів господарювання. Це може включати в себе регулювання цін, податків, монополій, конкуренції, торгівлі, інвестицій та інших аспектів економіки. Головна мета державного регулювання у цій сфері полягає в забезпеченні стабільності економіки, стимулюванні економічного зростання, підтримці соціально-економічної рівноваги та захисту інтересів громадян. У свою чергу, у сфері екології дер-

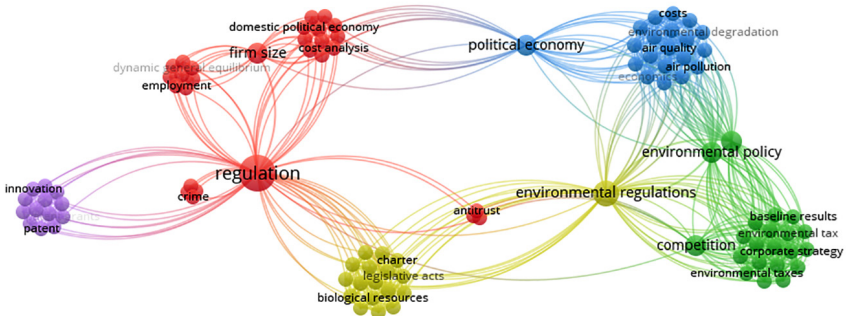

Рисунок 1.2. Виявлення взаємозв'язків державного регулювання з іншими економічними категоріями

жавне регулювання має на меті забезпечити охорону навколишнього середовища та збереження природних ресурсів. Метою державного регулювання у екологічній сфері є збалансоване поєднання економічного розвитку з охороною довкілля, забезпечення сталого розвитку та покращення якості життя населення.

Відповідно до сформованої мапи можемо констатувати, що не менш важливими є взаємозв'язки між іншими кластерами, адже вони роблять акценти на інноваційному, підприємницькому та управлінському факторах.

Таким чином, державне регулювання може стимулювати інноваційну діяльність шляхом надання фінансової підтримки, зниження податкових ставок для інноваційних підприємств, створення спеціальних програм та фондів для розвитку інновацій. На державному

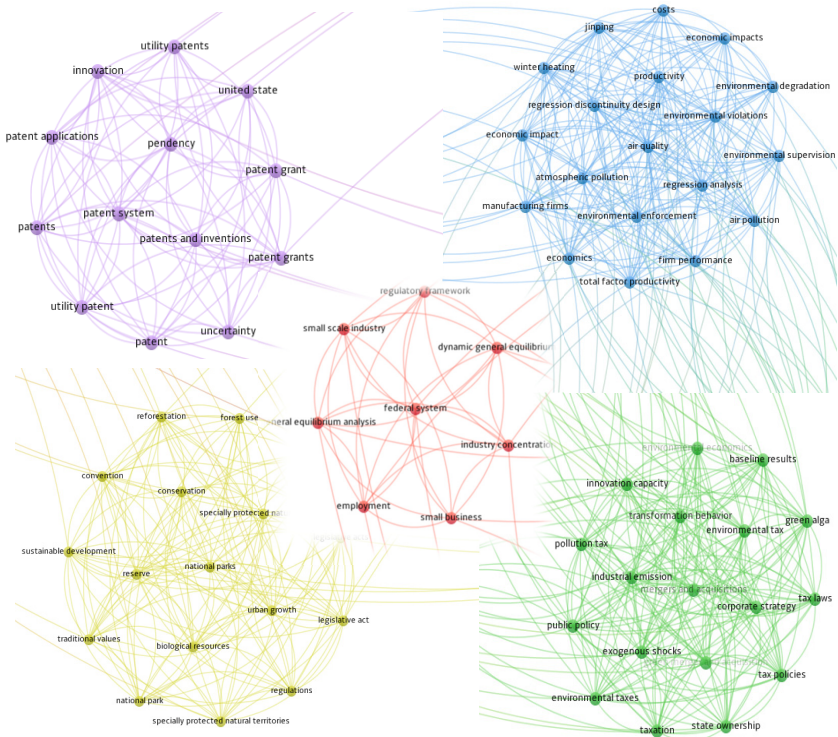

Рисунок 1.3. Кластери, сформовані під час візуалізації бібліографічного дослідження публікацій

рівні також створюється необхідна інфраструктура для інноваційної діяльності, наприклад, розвитку наукових центрів, технопарків, інноваційних класів у вищих навчальних закладах.

З іншого боку, інноваційна діяльність може впливати на державне регулювання, оскільки нові технології та інноваційні рішення можуть вимагати змін у законодавстві, стандартах та нормативних актах. Держава може вносити зміни в правову базу, щоб сприяти впровадженню нових технологій та інновацій, а також для регулювання їх впливу на суспільство та довкілля.

Чернишов Микита Олександрович
здобувач третього рівня вищої освіти
Київського національного університету технологій та дизайну

Фідіпов Денис Вячеславович
здобувач третього рівня вищої освіти
Київського національного університету технологій та дизайну

КОМПЛЕКСНА СИСТЕМИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

У рамках комплексної системи оцінки фінансової стійкості комерційного банку, останній етап включає аналіз обширної інформації про банк, включаючи управління капіталом, ризиками та прогнозування діяльності. Цей етап передбачає не лише аналіз поточних результатів, а й оцінку стратегій і заходів, спрямованих на забезпечення стабільності банку у майбутньому, особливо в разі можливих негативних змін у макроекономічному середовищі [1].

Основні складові оцінки фінансової стійкості банків включають в себе значення показників, які були зафіксовані на звітну дату, та передбачений середній приріст цих показників щомісяця (для капіталу) або кварталу (для прибутковості) у річному врахуванні. Цей приріст обчислюється на основі коригувань, здійснених на підставі ретроспективного аналізу. Особливу увагу приділяється показнику структури витрат (PP4), який враховує адміністративно-управлінські витрати та чисті доходи (витрати) [2]. Прогнозні значення показників капіталу та прибутковості розраховуються за встановленою формулою.

$$C_{t+12} = C_t + \delta + N, \quad (1)$$

C_{t+12} — означає очікуване значення чисельника та знаменника показників оцінки капіталу та прибутковості через 12 місяців (або 4 квартали);

C_t — представляє собою поточне значення цих складових показників станом на дату звіту;

δ — середньомісячне або середньоквартальне зростання кожної складової показника капіталу та прибутковості;

N — тривалість прогнозного періоду, який становить 12 місяців для капіталу та 4 квартали для прибутковості.

Ключовим елементом у рівнянні (1) є « δ », яка служить прогнозовою складовою. Для визначення середнього приросту складових показників капіталу та прибутковості застосовується формула (2), де:

$$\delta = \sum \lambda \times C_t = i + 1, \quad i = 1 \quad (2)$$

$C_{t=i+1}$ — відображає значення складових показників на попередні дати;

N — представляє кількість точок у ретроспективному ряду (для капіталу та для прибутковості);

λ — фіксовані поправочні коефіцієнти, розраховані НБУ, застосовуються універсально для всіх банків та дат.

Для обчислення цих коефіцієнтів застосовують метод найменших квадратів для показників прибутковості та його модифіковану версію для показників капіталу. Інтегрована модель оцінювання фінансової стійкості може бути описана як комплексна система, що об'єднує різноманітні методи оцінки, які доповнюють один одного (наприклад, рейтингові системи, системи дистанційного моніторингу, системи раннього попередження та аналізу ризиків) [3]. Це дозволяє отримати всеосяжне уявлення про поточний стан банку, оцінити зміни, що відбулися в минулому, та прогнозувати подальші дії.

Література

1. Васильчишин О.Б. Фінансова безпека банківської системи України: філософські детермінанти : монографія. Тернопіль, 2017. 358 с.
2. Демченко О. Оцінка безпеки банківського сектору України. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 27. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-46/>
3. Гаряга Л.О., Куліш Р.Р. Фінансова безпека банківської діяльності в умовах цифровізації. *Проблеми економіки*. 2019. № 4. С. 163–171.

Секція 3. ПЕДАГОГІКА

Vitchynkina Kateryna
lecturer of College of International Education
Wuhan University of Technology
c.Wuhan, PRC

METHOD OF AI(GANs) APPLICATION IN DESIGNERS' EDUCATION FOR DEVELOPING CREATIVITY

Teaching design has its peculiarities associated with developing creative activity. That's why design teaching requires the invention and implementation of new innovative methods and pedagogical technologies, as well as continuous improvement in line with contemporary requirements. The modern global market demands from graphic design professionals not only high technical qualifications but also the ability to adapt to new technologies and respond to the challenges and needs of the market, as outlined in the Design Education Manifesto. [4]

The application of AI is a topic with broad scientific resonance. For example, T. Bednarz, R. T. Hughes, and Zhu Liming analyzed the use of Generative Adversarial Networks (GANs) in creative activities, particularly in design. [3] Chen Liuqing, Dong Hao, Han Ji, P.R.N. Childs, Shi Feng, Xiao Jun, Wang Pan, Wu Chao, Yike Guo, proposed an integrated approach to enhance design ideation as a source of innovation and creativity through the application of artificial intelligence. [1] Chen Chih-Ming and Duh Ling-Jiun noted that the education system should provide personalized and adaptive learning programs to improve the learning process using artificial intelligence (AI). [2] However, there is still insufficient emphasis on specific examples of AI application in the educational process of future graphic design professionals.

The aim of the abstract is to observe the method of the development of the creativeness activity through application of AI(GANs) in the education process of future graphic design professionals.

In the joint international education program of Wuhan University of Technology (PRC) and the University of Wales Trinity Saint David (UK), we have implemented tasks that involve the application of Generative Adversarial Networks (GANs) in teaching modules covering various aspects of graphic design, such as illustration, dynamic and static web design, logo design, and concept art.

Method of developing creativeness activity through application of AI (GANs) in the education process of the future graphic design professionals consists of few steps, such as:

Step 1: Research Introduction to GANs. Start with a thorough introduction to Generative Adversarial Networks (GANs), delving into case studies and examples illustrating how GANs are employed in various graphic design contexts, fostering an understanding of their applications.

Step 2: Brainstorming using AI Idea Generation with GANs. Conduct brainstorming sessions focused on generating ideas with the assistance of AI. Utilize GANs as a catalyst to inspire new design concepts and explore unconventional possibilities, nurturing creative thinking.

Step 3: Ideation — Using AI AI-Fueled Ideation Sessions. Incorporate AI tools to enhance the ideation process. Explore how GANs can contribute to generating diverse visual elements, sparking creativity and originality.

Step 4: Feedback Peer and Instructor Feedback. Introduce a feedback loop following the initial ideation phase. Encourage students to share AI-generated concepts for constructive critique, fostering collaborative creative development.

Step 5: Designing Using AI-Generated Pictures as a Base Integration into Design Projects. Assign design projects where AI-generated images serve as a foundational element. Guide students in seamlessly incorporating these images into their design processes, promoting a symbiotic relationship between AI and creative expression.

Step 6: Feedback Iterative Feedback Rounds. Conduct iterative feedback sessions during the design phase, reinforcing the idea that creative refinement is an ongoing process. Emphasize the integration of AI-generated elements as part of the iterative design process.

Step 7: Delivery Finalizing and Presenting Designs. Guide students in finalizing their designs with AI-enhanced elements, emphasizing attention to detail and cohesiveness. Encourage effective presentation skills, enabling students to showcase the seamless integration of AI in their projects with confidence.

It is important to note that content generated by AI can be used as a base of the graphic design project only.

The use of generative adversarial networks not only stimulates the development of creativeness activity and innovation but also prepares future professionals for the challenges of the modern global graphic design industry.

References

1. Chen Liuqing, Wang Pan, Dong Hao, Shi Feng, Han Ji, Yike Guo, Childs P.R.N., Xiao Jun, Wu Chao. An artificial intelligence based data-driven approach for design ideation. *Journal of visual communication and image representation*. 2019. P. 10–22. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jvcir.2019.02.009>
2. Chen Chih-Ming, Duh Ling-Jiun. Personalized web-based tutoring system based on fuzzy item response theory. *Expert systems with applications*. 2008. Vol. 34, no. 4. P. 2298–2315. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2007.03.010>
3. Hughes R.T., Zhu L., Bednarz T. Generative adversarial networks-enabled human-artificial intelligence collaborative applications for creative and design industries: a systematic review of current approaches and trends. *Frontiers in artificial intelligence*. 2021. Vol. 4. DOI: <https://doi.org/10.3389/frai.2021.604234>
4. Icograda Design Education Manifesto 2011. *Icograda Design Education Manifesto 2011*. Villorba Italy, Grafiche Tintoretto, 2011. P. 8–12. URL: https://www.theicod.org/storage/app/media/resources/Icograda%20Documents/IcogradaEducationManifesto_2011.pdf.

Лабенок Олександр Іванович
*аспірант навчально-наукового інституту
педагогіки і психології ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна*

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ

Процес формування соціально-психологічної готовності військовослужбовців збройних сил України до виконання завдань за призначенням в умовах гібридної війни займає важливе місце у системі загальної професійної підготовки. Цей процес є необхідною складовою частиною підготовки військовослужбовців і має на меті розвиток їхніх соціально-психологічних навичок, компетенцій та здатностей, які є ключовими для ефективного виконання завдань в умовах гібридної війни. Він враховує специфіку сучасних загроз і вимагає особливої уваги до адаптації до них.

Формування соціально-психологічної готовності військовослужбовців проводиться шляхом спеціальних тренінгів, навчальних курсів, психологічної підтримки та інших методів, спрямованих на розвиток соціальних, психологічних та моральних якостей військовослужбовців. Це дозволяє їм краще розуміти і адаптуватися до складних соціальних та психологічних умов, з якими вони можуть зіткнутися в ході виконання своїх завдань [1]. Процес формування соціально-психологічної готовності військовослужбовців ми розглядаємо як невід'ємну частину їх загальної професійної підготовки, оскільки він визначає їхню здатність ефективно функціонувати та приймати рішення в умовах гібридної війни.

Зрозуміло, що соціально-психологічна готовність військовослужбовців збройних сил України до виконання завдань за призначенням

в умовах гібридної війни — це комплексна підготовка, яка охоплює соціальні та психологічні аспекти, що необхідні для ефективного виконання завдань в умовах гібридної війни.

Соціальна готовність відноситься до здатності військовослужбовців адаптуватися до соціального середовища, в якому вони працюють. Вона включає розуміння соціально-політичного контексту, вміння ефективно спілкуватися з цивільним населенням, сприяти й реагувати на культурну різноманітність та розвивати партнерські взаємини з місцевими структурами влади.

Психологічна готовність відноситься до психологічних аспектів, необхідних для успішного виконання завдань в умовах гібридної війни. Вона включає міцність психологічного стану, здатність керувати стресом, вміння приймати рішення в складних ситуаціях, здатність пристосовуватися до непередбачуваних обставин та володіти навичками саморегуляції.

Соціально-психологічна готовність враховує взаємозв'язок між соціальним та психологічним блоками, що допомагає військовослужбовцям успішно функціонувати та виконувати завдання в умовах гібридної війни, підтримувати психологічне благополуччя та ефективно співпрацювати з командою та місцевими структурами [2].

Структура соціально-психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань в умовах гібридної війни повинна включати наступні загальні компоненти:

1. Знання і розуміння: Включає розуміння соціально-політичного контексту, цілей і завдань, з якими стикаються військовослужбовці. Це можуть бути знання про характеристики гібридної війни, тактики протидії, розуміння соціального середовища, з яким вони взаємодіють.

2. Комунікативні навички: Включає вміння ефективно спілкуватися з цивільним населенням, іншими військовослужбовцями та командою.

3. Стресостійкість: Включає здатність керувати стресом та емоціями в умовах гібридної війни. Це може включати розвиток стресостійкості, навички релаксації, вміння адаптуватися до непередбачуваних ситуацій.

4. Прийняття рішень: Включає здатність аналізувати і оцінювати ситуації, приймати обґрунтовані рішення та діяти в умовах обмеженого часу та невизначеності.

5. Командна співпраця: Включає здатність працювати в команді та взаємодіяти з іншими військовослужбовцями, розуміння ролей та виконання спільних завдань.

6. Саморегуляція: Включає здатність контролювати свої емоції, управляти стресом та підтримувати психологічне благополуччя в умовах гібридної війни.

Ці та інші компоненти взаємодіють між собою, створюючи структуру соціально-психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань в умовах гібридної війни [3]. Кожен з цих елементів важливий для забезпечення успішного виконання завдань та збереження психологічного благополуччя військовослужбовців.

Література

1. Hoffman F. Conflict in the XXIst century: The rise of hybrid wars. New York, 2007.
2. McCuen J. Hybrid wars. Military Review. 2008. No. 88(2), P. 107–113.
3. Wong L. Combat Motivation in Today's Soldiers. Armed Forces & Society. 2006. No. 661. URL: http://archive.palmcenter.org/files/active/0/2006_0925-ong_critique.pdf.

Газдик Мирослава Миронівна
*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
Мукачівський державний університет
м. Мукачево*

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ МАЙБУТНІХ ОПЕРАТОРІВ З ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Пріоритетними завданнями модернізації вітчизняної освіти є діджиталізація та цифровізація інформаційно-освітнього середовища закладів професійно (професійно-технічної) освіти у відповідності до Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року [3]. Посилення такої трансформації освіти неодмінно пов'язане із євроінтеграційними процесами, соціально-економічними вимогами ринку праці на підготовку конкурентоспроможного майбутнього фахівця із врахуванням Указу президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [4], що обумовлює удосконалення освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців з належним рівнем кваліфікованих умінь й навичок, компетентностей та компетенцій, майстерності, творчого мислення, трудового капіталу й конкурентоспроможності. Поряд із цим зазначимо, що, «формування новітнього освітнього простору, який би відповідав світовим орієнтирам, відбувається на засадах компетентнісного підходу, сфокусованого на результати професійної підготовки майбутніх фахівців із урахуванням потреб сучасного суспільства [1].

Використання цифрових технологій в освітньому процесі майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення прогресивно характеризується зростанням інтелектуального й компетентнісного рівня майбутніх робітників, посиленням їх фахової майстерності та творчих здібностей. Акцентуємо увагу на тому,

що у сьогоднішніх реаліях освітнього процесу майбутніх фахівців використання цифрових технологій уможлиблює інтенсифікацію такої підготовки відповідно до освітньо-професійних програм із врахуванням державних стандартів освіти; породжує новий простір для задіяння технологій на розширення й упровадження цифрових інновацій в освітньому процесі; посилює підготовку конкурентоспроможного майбутнього фахівця засобами удосконалення візуалізації цифрового контенту й упровадження цифрових інновацій для унаочнення навчального матеріалу, зміцнює належний рівень професійної компетентності, фахових навичок, компетенцій, трудової майстерності у відповідності до стандартів професійної галузі.

Розглянемо пріоритетні складові використання цифрових технологій в освітньому процесі майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення:

- удосконалення інформаційно-освітнього середовища закладів професійно (професійно-технічної) освіти, розвиток Smart-простору закладу освіти, діджиталізація й цифровізація освітнього процесу майбутніх фахівців;
- формування досвіду задіяння цифрового інструментарію та розвитку цифрових компетентностей щодо готовності роботи із системним й програмним забезпеченням, технологіями обробки інформації, технологіями обслуговування інформаційних систем, хмарними технологіями, технологіями штучного інтелекту, інтернет речей, комп'ютерними мережами, комп'ютерною версткою, комп'ютерною графікою, віртуальною та доповненою реальністю, 3D-друком, основами веб-дизайну та програмування, засобами комп'ютерних інформаційних систем та діагностики апаратури та програмного забезпечення;
- розвиток цифрової компетентності здобувачів освіти із метою: оволодіння сучасними цифровими технологіями для професійної діяльності; набуття знань, умінь й навичок використання цифрових і хмарних технологій; надбання професійної компетентності майбутніми операторами з обробки інформації та програмного забезпечення; розширення фахових знань й навичок застосування цифрових технологій для моделювання процесів та об'єктів; надбання цифрових компетенцій до повноцінної майбутньої діяльності в інформаційному суспільстві.

Використання цифрових технологій в освітньому процесі майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення є багатокомпонентним процесом зорієнтованим на: інтенсифікацію освітнього процесу, породження простору можливостей інтеграції

цифрових технологій в освіту, удосконалення інформаційно-освітнього середовища закладу освіти, упровадження безпечного освітнього середовища; активізацію цифрових інновацій й трендів у навчально-пізнавальному процесі для посилення розуміння процесів й явищ, нарощення візуально-цифрового подання освітнього матеріалу, упровадження інноваційної методики у поєднанні із цифровими технологіями; формування підсистеми професійних навичок роботи із програмними продуктами, примноження практичних фахових навичок і вмінь роботи із цифровими інструментами на високопродуктивну фахову діяльність, розвиток цифрової грамотності, надбання професійних цінностей моделювання та конструювання освітніх й фахових ситуацій засобами цифрових технологій, досягнення бажаного навчального успіху та оволодіння професійними знаннями й компетентностями шляхом посилення ґрунтовної фахової підготовки засобами цифрових трансформацій в освіті та науці.

Доречно зазначити, що на сучасному етапі трансформації освітнього середовища закладів професійно (професійно-технічної) освіти використання цифрових технологій в процесі фахової підготовки майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення уможлиблюють удосконалення управління освітнім процесом та його цифровізацію, привносять оновлення форм і засобів організації навчально-виховної діяльності, сприяють особистісному розвитку й зростанню практичної підготовленості до успішного виконання своїх професійних обов'язків, ураховують розроблення здатності розширення та надбання кваліфікованих компетентностей, зміцнюють удосконалення освітнього рівня майбутніх фахівців на досягнення професійного успіху, зумовлюють професійне зростання майбутніх фахівців на компетентнісних засадах, посилюють розвиток цифрової компетентності майбутніх фахівців, уможлиблюють підвищення ефективності підготовки конкурентоспроможних й компетентнісних майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Горбатюк Р. М., Білан Н. М. Професійна підготовка майбутніх фахівців на засадах компетентнісного підходу. *Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти* : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 20–21 квітня 2023 р.). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 212–213.

2. Карабін О. Й. Модернізація професійної освіти: професійний саморозвиток майбутніх фахівців. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2018. Вип. 4, т. 1, С. 132–135.

3. Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року (Кабінет міністрів України розпорядження від 12 червня 2019 р. № 419-р Київ). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.01.2024).

4. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 04.01.2024).

Секція 4. ПРАВО

*Дрижакова Діна Юріївна,
директор Товариства з обмеженою відповідальністю
«Юридична компанія «Пріма лідер груп»
Аспірант 1 курсу 081 Право Навчально-науковий інститут права,
кафедра кримінально-правової політики та кримінального права
КНУ ім. Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ОБ'ЄКТИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ОБ'ЄКТ НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ (АВТОМАТИЗОВАНИХ), ЕЛЕКТРОННИХ, ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ, ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

Виклики в інформаційному просторі змінюються постійно.

Сучасному періоду інтенсивного розвитку суспільства притаманне зростання ролі інформаційної сфери, що поєднує інформаційний простір та кіберпростір, яка є сукупністю інформації, інформаційної інфраструктури і суб'єктів, що реалізують регулювання інформаційних відносин у суспільстві. Інформаційна сфера постає системо-утворюючим чинником життя суспільства; вона здійснює активний вплив на стан воєнної, економічної, політичної, та інших сфер національної безпеки держави.

Тому різноманітного роду впливи на інформаційну систему країни як зовнішні, так і внутрішні, можуть завдавати їй серйозної шкоди.

Науково-технічна революція початку ХХІ ст. спричинила в усьому світі глибокі системні перетворення. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, інформатизація та комп'ютеризація, створення глобального інформаційного простору сформували принципово нові

субстанції — інформаційне суспільство, інформаційний простір та кіберпростір, які мають невичерпний потенціал і відіграють важливу роль в економічному та соціальному розвитку країн світу. Разом з цим виникли такі нові терміни, як «кібербезпека», «кіберзагрози», «кібертероризм» тощо. Створення інформаційного суспільства призводить до виникнення багатьох інформаційних загроз та кіберзагроз.

Нормативно-правовою основою функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем, комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку, технічного захисту оброблюваної в них інформації та кримінальної відповідальності за несанкціоноване втручання в їх роботу є Конституція України, закони України, Кримінальний кодекс України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших державних органів, а також міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України.

Законодавство не встигає за розвитком зазначеної сфери, що приводить до неврегульованості більшості злочинів, вчинених на просторах інформаційної інфраструктури, а в певних випадках навіть відсутність відповідальності.

Так, на сьогодні у Кримінальному кодексі України відповідальність за правопорушення у сфері використання комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку передбачена Розділом XVI.

Кримінальний кодекс досить вузько на сьогодні розглядає і описує правопорушення у даній сфері, не визначаючи на що в кінцевому підсумку спрямовуються такі правопорушення.

Стаття 361 КК України передбачає відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж, що призвело до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації. Створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту, а також розповсюдження або збут шкідливих програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж передбачає відповідальність за ст. 361КК України.

Об'єктом аналізованих злочинів можуть бути суспільні відносини у сфері комп'ютерної інформації.

Предметом злочину в класичній теорії кримінального права визнаються речі матеріального світу, діючі на які особа посягає на цінності (блага), що належать суб'єктам суспільних відносин [1].

Протягом останніх років у всьому світі поширилися кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури, завдаючи великих збитків економічній системі різних країн. Безліч критичних інфраструктур, зокрема електроенергетика, водопостачання, транспорт, у державі функціонують з використанням комп'ютерних систем диспетчерського управління та збору даних. Ці системи можуть піддаватися кібератаці, спрямованій на порушення їхнього функціонування, і, як наслідок, на заподіяння фізичної шкоди та руйнувань, наприклад, скидання води з дамби, переведення залізничних колій та в подальшому зіткнення поїздів, порушення роботи авіадиспетчерських служб та авіакатастрофи. Велику загрозу критично важливим об'єктам у світі становлять віруси-шифрувальники, зокрема суро, які проникають у мережі стратегічних об'єктів, АЕС, аеропортів, нафтопроводів, оборонних підприємств, великих заводів, викликаючи техногенні катастрофи. Збиток і втрати від таких проникнень у світі обчислюють сотнями мільйонів доларів [2].

Виходячи із кінцевої мети даних злочинів як об'єкт несанкціонованого втручання в роботу комп'ютерних мереж можна розглядати об'єкти критичної інфраструктури.

Критична інфраструктура — це сукупність об'єктів такої інфраструктури. Об'єкти критичної інфраструктури (далі — ОКТИ) — об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво національним інтересам [3].

Віднесення об'єктів до ОКІ та формування Переліку (реєстру) об'єктів критичної інфраструктури здійснюються відповідно до приписів ст. 8 Закону України «Про критичну інфраструктуру» від 16.11.2021 у порядку, встановленому КМ України, та має здійснюватися за сукупністю критеріїв, що визначають їх соціальну, політичну, економічну, екологічну значущість для забезпечення оборони країни, безпеки громадян, суспільства, держави і правопорядку, зокрема для реалізації життєво важливих функцій та надання життєво важливих послуг, свідчать про існування загроз для них, можливість виникнення кризових ситуацій через несанкціоноване втручання в їх функціонування, припинення функціонування, людський фактор чи природні лиха, тривалість робіт для усунення таких наслідків до повного відновлення штатного режиму.

До об'єктів критичної інфраструктури відносяться: підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, які: 1) провадять діяльність та надають послуги у таких галузях: енергетика, хімічна промисловість, транспорт, комунікаційні технології, електронні комунікації, інформаційно-фінансовий сектор; банківський та 2) надають послуги у таких сферах життєзабезпечення населення: централізоване водопостачання, водовідведення, постачання електричної електроенергії і газу, виробництво продуктів харчування, охорона здоров'я; 3) аварійні та рятувальні служби, служби екстреної допомоги населенню; 4) мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави; 5) підлягаю охороні та обороні в умовах надзвичайного стану і особливого періоду; 6) є об'єктами потенційно небезпечних технологій і виробництв. Вимоги і порядок проведення незалежного аудиту інформаційної безпеки на об'єктах критичної інфраструктури встановлюються відповідними нормативно-правовими актами з аудиту інформаційної безпеки, що затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Водночас поряд з традиційними способами вчинення диверсійних та терористичних актів на ОКТ (вибухи, підпали тощо), терористами широко застосовуються новітні інформаційно-комунікаційні технології для порушення штатних режимів роботи автоматизованих систем управління технологічними процесами. Дедалі більшого розповсюдження у кіберпросторі набуває політично вмотивована діяльність у формі кібератак на державні та корпоративні інформаційні ресурси.

В умовах російської військової агресії та ведення гібридної війни проти України в числі загроз, Стратегія кібербезпеки-2021 виділила: російську гібридну агресію проти України у кіберпросторі; активну реалізацію російської концепції інформаційного протиборства, базованої на поєднанні деструктивних дій у кіберпросторі та інформаційно-психологічних операцій, механізми якої тривалий час активно застосовуються у гібридній війні проти України; російські кібератаки, спрямовані на інформаційно-комунікаційні системи державних органів України та інші ОКП з метою виведення їх з ладу, отримання прихованого доступу і контролю; вчинення російських актів кібертероризму та кібердиверсій стосовно національної інформаційної інфраструктури України [4].

Аналіз вироків по кримінальних провадженнях за ст. 361 КК України за період 2022 — початку 2023 років, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень, дозволяє стверджувати про відсутність на сьогоднішній день вироків щодо осіб, які здійснили

кібератаки, спрямовані на втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж установ, підприємств та організацій України з метою пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення.

Висновок: на сьогодні з урахуванням збройної агресії на Україну необхідно доповнити статті 361, 361¹ щодо санкцій за заподіяння шкоди через несанкціоноване втручання в комп'ютерні мережі об'єктам критичної інфраструктури, що призвело до тяжких наслідків.

Література

1. Кравцов С.Ф. Предмет злочину: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидат юридичних наук. 12.00.08. / Ленінградський державний університет ім. А.А. Жданова. — Ленінград, 1976. — С. 9.
2. Панов Н.І. Спосіб скоєння злочину та кримінальна відповідальність. — Харків : Вища школа, 1982. — С. 127–143.
3. Когут Ю.І. Гібридна війна нового типу як загроза національній безпеці держав. 2023/ Консалтингова компанія Сідкон. — С. 224–235.
4. Цього року РФ здійснила понад 550 кібератак на Україну. URL: https://lb.ua/society/2023/02/17/546281_tsogo_roku_rf_zdiysnila_ponad_550.html
5. Науково-практичний коментар до Кримінального Кодексу України. Під загальною редакцією Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. — К., — «ФОРУМ», 2001., у 2-х ч. — Особлива частина. — С 721.
6. Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. для студ. вищ. навч. зал. освіти / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.; За ред. Професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К. : Юрінком Інтер; Х. : Право, 2001. — С. 363.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства і Постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. / За ред. С.С. Яценка. — К. : А.С.К., 2002. — С.с. 783–784.

Макеєва Олена Миколаївна
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету,
кандидат юридичних наук, доцент
Максимчук Ірина Ігорівна
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО — НАЙПОШИРЕНІШЕ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЖІНОК

Домашнє насильство є глобальною світовою проблемою, яка нині є предметом обговорення науковців і практиків у сфері юриспруденції та потребує законодавчого удосконалення. Актуальність дослідження проблеми протидії домашньому насильству не викликає сумнівів, адже від своєчасності та ефективності реагування держави залежить майбутнє не лише членів окремої сім'ї, а й усього суспільства та держави в цілому.

Насильство — це наслідок нерівних прав між жінками та чоловіками у суспільстві. Нерівність у правах і можливостях призводить до дискримінації та сприяє ускладненню можливостей жінок уникнути ситуацій насильства.

Від різних форм насильства в сім'ї страждають діти, жінки, чоловіки. В умовах правового режиму воєнного стану особливо актуальним у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є вміння правильно застосовувати норми законодавства у цій сфері та усвідомлено приймати рішення для ефективного, дієвого захисту постраждалої особи (дитини чи дорослого). Домашнє насильство — одне з найпоширеніших порушень прав жінок. За результатами дослідження ОБСЄ з питань добробуту та безпеки жінок в Україні: 67% жінок в Україні зазнали домашнього насилля над собою.

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» запроваджено комплексний підхід та визначено систему заходів щодо запобігання та протидії насильству, виокремлено такі

форми насильства: фізичне, психологічне, сексуальне, економічне. Україною було задекларовано нульову толерантність щодо домашнього насильства та його соціальну небезпеку. Законом запроваджено спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству з метою ефективного захисту постраждалих осіб. Згідно з законом, кривднику вперше надано можливість змінити агресивну, насильницьку поведінку через спеціальні програми [1].

Однією з ключових проблем домашнього насильства є те, що воно часто залишається не розкритим, і тому насильник може уникнути покарання та продовжувати знущатися над рідними. Постраждалі не завжди звертаються до правоохоронних органів через страх помсти від насильника, відчуття власної вини, боязні пошкодити родинним відносинам та свідомості, відчуття сорому і позору, низької самооцінки, або заради дітей, а також з фінансової залежності та бажання створити враження ідеальної сім'ї перед оточуючими.

Згідно Кримінального кодексу України за вчинення домашнього насильства винна особа карається громадськими роботами на строк від 150 до 240 годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років [2].

Будь-яке насильство може призвести до довгострокових розладів здоров'я, зокрема до психічних проблем. Такі люди мають розлади сну, головний біль, депресії, високий рівень тривожності, страхи та фобії, різноманітні соматичні розлади.

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» згідно зі статтею 20 передбачено надання допомоги та захисту постраждалим особам, а саме: надання постраждалим особам інформації про їхні права та можливості реалізації таких прав; забезпечення доступу до загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб для отримання соціальних послуг медичної, соціальної, психологічної допомоги та інші [1].

20 червня 2022 року Верховна Рада ратифікувала «Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами», відому як «Стамбульська конвенція», яка визначила поняття «насильство стосовно жінок» під яким розуміється порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус

або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті [3].

На замовлення Офісу Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та Фонду Народонаселення ООН в Україні (UNFPA) проведено дослідження ставлення українців до проблем насильства. Аналізували обізнаність, здатність громадян ідентифікувати і реагувати на домашнє насильство, а також рівень несприйняття домашнього насильства серед українців.

Згідно з результатами, дві третини респондентів зіштовхувалися з домашнім насильством особисто чи спостерігали його у своєму оточенні. Вважають неприйнятними будь-які прояви домашнього насильства 68,7% опитаних (71,8% жінок і 65,3% чоловіків). Водночас 75,6% опитаних громадян переконані, що звернення по допомогу у випадках домашнього насильства — на часі [4].

Отже, насильство над жінками в Україні — це серйозна та, наразі, актуальна проблема сучасного суспільства. У всьому світі таке насильство вважається одним з найпоширеніших порушень прав людини. На жаль, в Україні також поширені випадки такого виду насильства, а через повномасштабну російську війну проти України кількість зареєстрованих випадків зростає в геометричній прогресії. Наша держава намагається її вирішити шляхом прийняття національних законів та ратифікацією європейського законодавства. Необхідно зазначити, що Україна досягла значного прогресу у сфері захисту прав жінок за останні роки через запровадження «гендерного механізму» на державному рівні. Міжнародне законодавство, зокрема вже згадувана Стамбульська конвенція у питанні гендерно зумовленого насильства мають більш розширені рамки та більш вищі стандарти надання допомоги постраждалим. Тому нашій державі варто наразі удосконалити законодавчу базу та судову практику попри те, що багато що вже зроблено з викорінення гендерно зумовленого насильства.

Література

1. Закон України Про запобігання та протидію домашньому насильству URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 18.11.2023).
2. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.11.2023).

3. Результати дослідження ставлення українців до проблем насильства. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/news/gbv-perception-survey-results> (дата звернення: 20.11.2023).

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 18.11.2023).

Салюк Ірина Олегівна
здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри конституційного права та прав людини
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до статті 1 Конституції України (далі — Конституція), яка має найвищу юридичну силу, Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Одним важливих показників розвитку демократії та панування верховенства права в межах країни є рівень дотримання й гарантування прав людини. Так, стаття 3 Конституції України регламентує, що саме людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності державної влади. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини й громадянина є головним обов'язком держави, що розкривається через призму створення належних умов, які є необхідними та достатніми для реалізації прав. Важливо зазначити, що обов'язок державної влади щодо гарантування дотримання прав та свобод людини залишається головним в тому числі в умовах воєнного стану, хоча, звісно, за таких надзвичайних обставин механізм організації взаємодії між державою і громадянами зазнає трансформаційних змін.

Повномасштабне вторгнення країни-агресора на територію суверенної та незалежної України створило реальну загрозу національній безпеці та змусило владу протидіяти свавіллю шляхом запровадження Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року воєнного стану на всій території держави. Загалом, стаття 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначила, що воєнний стан — це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії, а також в інших, передбачених законом випадках, та пе-

редбачає надання відповідним органам повноважень, необхідних для відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. Потрібно розуміти, що в умовах воєнного стану змінюються пріоритети державної політики, механізми її реалізації, що може зумовити тимчасове обмеження конституційних прав та свобод. За таких умов одним з основних викликів, що постають перед країною, є розробка та запровадження дієвих механізмів захисту конституційних прав і свобод людини, що сприятиме дотриманню вимог демократії та верховенства права. Більше того, саме права та свободи людини визначають рамки діяльності публічної влади стосовно запровадження воєнного стану на території держави та засоби, що використовуються в процесі її провадження.

Дійсно, запровадження воєнного стану слугує правовою підставою того, що ряд конституційних прав та свобод може зазнавати обмежень. Метою таких обмежень насамперед виступає забезпечення національної безпеки та захист суверенітету й незалежності держави. Звертаючись до положень Конституції, а саме статті 64 можна встановити взаємозалежність дії воєнного стану та встановлення окремих обмежень прав і свобод із зазначенням строку дії таких обмежень. З одного боку, факт встановлення воєнного стану вносить свої корективи щодо подальшого функціонування країни, провадження державної політики, оскільки відбувається векторне переорієнтування держави на збереження національної безпеки, державних кордонів та територіальної цілісності, з іншого ж боку, захист прав і свобод людини та громадянина державною владою повинен виконуватись незалежно від того, чи перебуває країна в стані війни, чи ні.

Закономірною тенденцією є те, що міжнародне законодавство, до гармонізації з яким завжди прагнула та прагне Україна, особливо в аспекті взятого курсу на європейську інтеграцію, також передбачає можливість обмеження прав та свобод людини. Проте будь-які обмеження, в тому числі гарантованих прав та свобод, повинні бути не тільки встановленими на чітко визначений період, пропорційними меті запровадження, а й обґрунтованими та затвердженими законодавчо. Пропоную звернутися до положень Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі — Конвенція), яка була ратифікована Україною 17 червня 1997 року, а саме частини 1 статті 15, яка регламентує, що під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких

вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. Частина 2 вищезазначеної статті акцентує увагу не тому, що не може бути жодних обмежень, яких би непередбачуваних ситуацій не зазнавала країна, стосовно права на життя, на заборону катування, заборону рабства і примусової праці. Національне законодавство також закріплює у статті 64 Конституції ряд прав та свобод, дотримання яких є беззаперечним за будь-яких обставин, навіть на період дії воєнного стану.

Важливою інституцією в механізмі дотримання прав і свобод, у тому числі за умови дії правового режиму воєнного стану, виступає Європейський Суд з прав людини (далі — ЄСПЛ), рішення якого Україна зобов'язується виконувати в аспекті реалізації положень Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 року № 3477-IV. Першочерговою та основоположною метою функціонування ЄСПЛ слугує забезпечення дотримання положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод усіма країнами, що ратифікували її, а також Протоколів до Конвенції. Судова практика ЄСПЛ базується на тому, що гарантовані Конвенцією права та свободи є непорушними, а будь-яке втручання у їх реалізацію має відповідати легітимній меті та «бути необхідним в демократичному суспільстві». Більше того, можливість обмеження того чи іншого права, гарантованого Конвенцією, повинна бути продиктована законодавчо, здійснюватися «відповідно до закону».

Усі вищезазначені критерії допустимості обмеження прав і свобод людини у своїй сукупності складають так званий «трискладовий тест» для оцінки правомірності втручання у те чи інше право. Виходячи з того, що гарантування дотримання прав та свобод людини і громадянина є одним з найважливіших завдань, що постають перед сучасною демократичною країною, будь-яке обмеження прав людини повинно бути виправданим та правомірним. Для того, аби дійти висновку, що конкретне обмеження дійсно відповідає таким абстрактним поняттям як «виправданість» та «правомірність», судді Європейського суду з прав людини аналізують усі критерії трискладового тесту: законність втручання, легітимна мета, пропорційність між загальним інтересом та захистом права. Не існує жодного загального сценарію, яким би користувалися судді ЄСПЛ, надаючи оцінку об'єктивності та доцільності обмеження прав і свобод, оскільки діє принцип індивідуалізації застосування такого обмеження та встановлення конкретних обставин справи.

України є учасницею Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, що автоматично створює правову підставу для звернення до ЄСПЛ у разі порушення країною гарантованих прав і свобод. У даному аспекті важливо наголосити, що 21 травня 2015 року Верховна Рада України подала заяву «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод», якою проінформувала Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй та Генерального секретаря Ради Європи про стан безпекової ситуації в Донецькій та Луганській областях та про зміну території, на яку поширюється відступ України від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [7].

З одного боку, не виникає жодних питань стосовно обов'язку України гарантувати дотримання прав і свобод, що передбачені Конвенцією, в межах підконтрольної території, а в протилежному випадку — нести відповідальність за їх порушення. З іншого ж боку, постає питання, хто виступатиме гарантом забезпечення прав і свобод та нести відповідальність за їх недотримання на тимчасово окупованій території. Так, ЄСПЛ у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» наголосив, що за порушення людських прав в Автономній Республіці Крим відповідальність несе саме Росія: ефективний контроль над територією Автономної Республіки Крим та містом Севастополь з 27 лютого 2014 року здійснює Російська Федерація [9].

У зазначеному контексті впливає не менш цікавий факт щодо можливості притягнення до відповідальності країни-агресора. Так, законодавчо передбачена змога звернення до ЄСПЛ зі скаргою виключно стосовно дій або бездіяльності держави-учасниці Конвенції, проте з 16 вересня 2022 року Російська Федерація офіційно припинила бути стороною Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Таким чином, юрисдикція ЄСПЛ вже не поширюється на розгляд скарг стосовно порушень прав і свобод Росією.

Підсумовуючи варто зазначити, що повномасштабне вторгнення країни-агресора на територію України та введення воєнного стану — наклало ряд особливостей щодо реалізації останнього покладеного на неї обов'язку стосовно забезпечення прав та свобод людини й громадянина, проте жодним чином не скасувало його. Навпаки, перед владою України постали нові важливі виклики: захист суверенітету та відновлення територіальної цілісності, ключем до досягнення яких слугує беззаперечне дотримання людських прав.

Література

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 02.10.2013 № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/22 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України № 1678-VII від 01.09.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 02.12.2012 № 3477-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
7. Заява Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» від 21 травня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text>
8. The Russian Federation ceases to be a Party to the European Convention on Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%7B%22full-text%22:%5B%5D%7D>
9. Рішення у справі Україна проти Росії (щодо Криму) (Ukraine v. Russia (re Crimea)) (ріш.) [ВП], № 20958/14, № 38334/18, 16 12.2020 р., ост.14.01.2021 URL: <https://rm.coe.int/short-survey-2021-ukr-interaktiv-1-/1680abcc21>

Секція 5. ПСИХОЛОГІЯ

Гапоненко Лариса Олександрівна
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцентка кафедри практичної психології
Криворізькій державний
педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ІНФАНТИЛІЗМ ЯК СУЧАСНА ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Аналіз знань психологічного інфантилізму засвідчив декілька сучасних проблем, неврахування яких спричиняє труднощі повноцінного розуміння генези розвитку інфантила-підлітка. Перелічимо їх.

1. На сьогодні існує багатий арсенал корекційних методів і технологій завдяки збагаченню теоретико-методологічних засад з розвитку особистості, серед яких генетико-моделюючий метод С.Д. Максименка [8] має перевагу. Серед усієї сукупності методів психологічної допомоги особам з аномальною поведінкою найбільш розробленими є подолання хімічної та нехімічної адикції та подолання відчуттів провини, втрати, страху, тривожності, агресії, посттравматичного стресу. Значно менше наукових знань з корекції психологічного інфантилізму, який є «прихованою хворобою» не тільки для самого інфантила, але і для будь-якого суспільства, бо розвиток і могутність держави ґрунтується на найвищій цінності — це зрілій особистості. Психологічний інфантил є повною протилежністю зрілій особистості.

2. Виявились малоефективними результати дослідницьких зусиль, які ґрунтуються тільки на описі поведінки інфантила — економічна залежність, соціальна пасивність, ригідність, кризи творчості, особистісна / професійна деградація. Слід їх вважати симптомом, індикатором внутрішніх психічних розладів, що призводять до

інфантилізму. В українському психологічному просторі з'явилося чимало нових наукових праць, в яких психологічний розвиток розглядається як само-детермінуючий рух. Тож, зрозуміти генезу психологічного інфантилізму підлітка неможливо без врахування інтегрованої єдності внутрішніх і зовнішніх адаптивних функцій психіки.

3. Порівняльний аналіз інфантильності у дорослих і підлітків висвітив перевагу наукового інтересу до дорослих респондентів, хоча психологічний інфантилізм підлітків / ранньої юності є першим сигналом відхилення від норми в розвитку психіки. Їх легше фіксувати й коректувати. Постає питання: *«Чому існує такий розподіл респондентів?»*. Передбачаємо в стереотипі сприймання підлітка ще дитиною, але це період «наближенням до дорослості» (*adolescence*). За нашим психолінгвістичним аналізом вчителів і батьків визначено, що капризи, невідповідальність, безтурботність, маніпулювання, професійна невизначеність підлітка пояснювалась: *«ще не виріс (ла), виростуть і порозумнішають»* (71,65% (196 осіб) із N = 254) [6].

4. Відстежується методологічне загострення одностороннього тлумачення поняття «рефлексія», в більшості автори подає без розчленування її різновидів. Проте накопичилась достатня кількість наукових матеріалів про її різноманітності: 1) повторні настирливі рефлексивні роздуми (*rumination*) в стані дистресу, відчуттів вини та втрати, страху та тривожності; 2) агресивно спрямовані рефлексивні роздуми, які ґрунтуються на егоцентричній лібідозної енергії заспокоїти власне «Я» в стані невротичного ускладнення. «Негативні наслідки породжує і орієнтація на стан при саморегуляції, протиставляється орієнтації на дію» [7, с. 113]. З 2019 року ми проводимо дослідження рефлексивно-рольового виміру внутрішнього світу особистості й виявили: 1) позитивний зв'язок між системною ідентичністю рольової поведінки та системною рефлексією (ролі: «Дружній», «Співпрацівник», «Розумник»); 2) позитивний зв'язок між тривожною рефлексією (інтроспекція) із кризою ідентичності (ролі: «Дитя», «Плакса», «Утриманець», «Сором'язливий», «Мовчун»); 3) позитивний зв'язок між рефлексією задоволення власного «Я» (квазірефлексія) і кризою ідентичності (ролі: «Скандаліст», «Апатичний», «Хворий», «Нещасний», «Непохитний» [3], [4], [5].

5. Проблема пізнання генези психологічного інфантилізму полягає в «розмитості» мереж з близьким поняттям, серед зупинимось *«соціальному інфантилізму»*. Я.А. Ардельянова розглядає соціальний інфантилізм, як «стан, що проявляється в розриві між біологічним і соціальним розвитком» [1]. Авторка не конкретизує внутрішні ознаки, а подає тільки соціальні умови його утворення.

Констатація трансформаційних змін соціокультурної епохи постмодернізму здійснена контент-аналізом реклами і маркетингу: «герой сучасності» (N = 130), вона визначила: 33% інформаційного рекламного матеріалу ґрунтується на цінності дорослості, останні ролики рекламують «героїв, які відтворюють дитячу поведінку» — 67%, «героїв, яким допомагають старші родичі / друзі» — 25%, «героїв, які уникають вирішення проблем» — 30%, «героїв, яким допомагає чарівна сила» — 30% [1].

Перелічені проблеми сучасних проблем з вивчення психологічного інфантилізму підлітка, зрозуміло, є неповними. Вважаємо для подальшого вивчення слід враховувати показник інцестуозності, яке висвітлює «психологічне та фізичне порушення меж особистості, що виникає між емоційно пов'язаними людьми із зловживанням владою та авторитетом однієї з них, для свідомого чи несвідомого задоволення власних сексуальних та психологічних потреб» [6, с. 113].

Перші результати нашого дослідження в цьому аспекті показали, що батьки, діти яких мали ознаки психологічного інфантилізму дали згоду діагностування за методикою М. М. Душкевич та М. О. Глуценко «Шкала інцестуозності особистості» (N = 254). Інтерпретація статистичного матеріалу підтвердила, що дійсно, батьки які самі в дитинстві пережили інцестуозність, свідомо/несвідомо проявляли такі ж над своїми дітьми.

Подібні результати були отримані ще три роки тому в апробуванні рефлексивно-рольової мета-гри для молодшої сімейної пари [3]. Були виявлені ролі сексуальної невротичності та ролі агресивного сексу як такі, що несвідомо використовувались як інцестуозність особистості.

Література

1. Ардельянова Я. А. Фатори і умови інфантилізації сучасної молоді. 2015. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/factory-i-usloviya-infantilizatsii-sovremennoy-molodezhi%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/factory-i-usloviya-infantilizatsii-sovremennoy-molodezhi%20(1).pdf)
2. Гапоненко Когнітивна модель соціально зрілої особистості студента-психолога. *Особистісна зрілість як проблема сучасної психології: колективна монографія* / кол. авт.; наук. ред. З. М. Мірошник. Кривий Ріг, 2019. Том 1. С. 116–131. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/3995>
3. Гапоненко Л. О. Рефлексивно-рольова мета-гра з усвідомлення деструктивних сімейних симптомів. ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН

ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ (каталог психотехнологій; тези доповідей): збірник матеріалів IV міжрегіональної наук.-практ. конф., м. Харків, 31 жовтня 2020 р., ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків : Діса плюс, 2020. С. 20–22. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_psihologii/konf_2020.pdf

4. Гапоненко Л. О. Рефлексивно-рольове вимірювання соціального інтелекту як ознака соціальної зрілості студентів. *Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи (на пошану професора Шинкарюка А.І. та 102-ї річниці заснування Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка): Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*. Кам'янець-Подільський, 2020. С. 18–22. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/3984>

5. Гапоненко Л. О. Рефлексивно-рольовий підхід в аналізі спрямованості копінг-поведінки студентів. *The 3rd International Scientific and Practical Conference «Perspectives of World Science and Education» (Japan, November 27–29, 2019)*. Osaka : CPN Publishing Group, 2019. С. 790–798. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3985>

6. Гапоненко Л. О., Закордонцев Ю. В. Вимір психологічного інфантилізму підлітка. *The 2nd International scientific and practical conference «Innovative development of science, technology and education» (November 16–18, 2023) Perfect Publishing, Vancouver, Canada, 2023*. С. 490–497. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/11/INNOVATIVE-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE-TECHNOLOGY-AND-EDUCATION-16-18.11.23.pdf>

7. Душкевич М. М., Глуценко М. О. Душкевич М. М., Глуценко М. О. Розробка, апробація та стандартизація опитувальника «Шкала інцестуозності особистості». 2021. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/admin,+1-2021-108-127+\(2\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/admin,+1-2021-108-127+(2).pdf)

8. Леонтьев Д. О., Осін Є. М. «Хороша» і «дурна» рефлексія: від посягальної моделі до диференційованої діагностики. 2019. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/refleksiya-horoshaya-i-durnaya-ot-obyasnitelnoy-modeli-k-differentsialnoy-diag>

9. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ : видавництво ТОВ «КММ», 2006. 240 с.

Коваленко Дар'я Дмитрівна
студентка

Київського національного лінгвістичного університету

Овдієнко Ірина Михайлівна

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології та туризму

Київського національного лінгвістичного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ЛІДЕРСТВА

Актуальність. Проблема лідерства як одного з механізмів управління соціальними групами та суспільством у цілому є предметом роздумів і наукових пошуків уже не одне тисячоліття. Поява низки сучасних концепцій лідерства викликана потребою в ефективному управлінні організацією в умовах трансформаційних процесів, кризових ситуаціях. На наш погляд, сучасні теорії лідерства так або інакше апелюють до емоційного лідерства.

Концепція емоційного лідерства ґрунтується на теорії емоційного інтелекту. Термін «емоційний інтелект» (EQ) з'явився в 90-х рр. XX століття завдяки американським психологам П. Саловею та Дж. Майеру. На їх думку, «емоційний інтелект — це здатність усвідомлювати, досягати та генерувати емоції в такий спосіб, щоб сприяти мисленню, розпізнавати емоції та те, що вони означають, та відповідно управляти ними таким чином, щоб сприяти своєму емоційному та інтелектуальному росту» [2, с. 6].

Концепція емоційного інтелекту одержала широке поширення завдяки роботі Д. Гоулмана, який стверджує, що велика революція XXI ст. полягає в реванші почуття над інтелектом. Якщо раніше мірилом здібностей людини до успіхів у професійній діяльності служив інтелектуальний коефіцієнт (IQ), то сьогодні він поступається місцем емоційному коефіцієнту (EQ).

Емоційний інтелект як здатність управляти собою й іншими людьми, за Д. Гоулманом, містить: самосвідомість, самоконтроль, соціальну чуйність, керування відносинами [1, с. 53]. Сутність теорії емоційного лідерства полягає в тому, що лідер повинен направляти

колективні емоції в потрібне русло, створювати атмосферу дружності, боротися з негативними настроями. Вона передбачає емоційну компетентність, можливість надання емоційної підтримки, вміння управляти собою та відносинами з іншим людьми.

Нерозкритим залишається питання стосовно того, які особистісні характеристики, крім зазначених Д.Гоулманом, здатні впливати на становлення емоційних лідерів, наприклад рівень IQ та креативності. Крім того, визначення переваг емоційного лідерства, порівняно з іншими сучасними концепціями лідерства, передбачає їх порівняльний аналіз та вивчення місця й ролі емоційної компоненти в цих концепціях.

Мета дослідження — теоретично проаналізувати емоційне лідерство у порівнянні з іншими типами лідерства.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети нам потрібно розглянути основні сучасні концепції лідерства, що дасть змогу сформулювати переваги власне емоційного лідерства.

Теорія «внутрішнього стимулювання» лідерства К.Кешмана пов'язана з таким видом психологічного консультування, як executive coaching. Ця послуга передбачає консультування клієнта, дозволяє пом'якшити таку проблему лідерства, як самотність. К.Кешман багато років займався executive coaching, написав книгу під назвою «Leadership from the Inside Out: Becoming a Leader for Life», покликану допомогти менеджерам розвинути лідерські навички «зсередини». К.Кешман стверджує, що «внутрішнє лідерство» можна розвинути, якщо досягти майстерності у восьми напрямках: брати повну відповідальність, зробити переконання свідомими (аналізувати їх з точки зору конструкції/деструкції), розвивати вміння розпізнавати характери та самоконтроль, практикувати особисту майстерність з іншими, враховувати фідбек (зворотну реакцію), знайти коучера (тренера), уникати самоомани, швидко реагувати на зміни [3, с. 55–58].

На наш погляд, теорія К.Кешмана перегукується з теорією емоційного лідерства, оскільки містить акценти на компонентах емоційного інтелекту — самопізнання, управлінні змінами, міжособистісних відносинах, знаходженні рівноваги. Новаторство К.Кешмана полягає, скоріше, в тому, що він розробив тренінги практичних навичок для розвитку емоційного інтелекту.

Інший ракурс має теорія опосередкованого лідерства Р.Фішера й А.Шарпа, основні ідеї якої викладені в їхній спільній роботі «Lateral Leadership: Gone When You Are Not the Boss» [5]. Вихідною точкою їх теорії є те, що для реалізації функції лідерства не завжди необхід-

но займати формальну позицію лідера. І наше дослідження це підтверджує. Р. Фішер та А. Шарп ставлять в основу проблему мотивації до лідерської поведінки: що важливіше для людини — позиція чи результат? Автори концепції наводять перелік навичок, необхідних для здійснення опосередкованого лідерства: 1) чітке формулювання бажаних результатів; 2) вироблення бачення перспективи; 3) встановлення відносин співпраці; 4) освоєння нових форм навчання.

Вищевказані навички, у свою чергу, відбивають сутність концепції емоційного інтелекту, але вони додають ще й орієнтацію на креативність як базову навичку лідера.

Теорія «двигуна лідерства» Н. Тічі орієнтована на виявлення умов, що з просто лідера роблять переможця, сприяють тому, щоб залишатися лідером. Н. Тічі провів дослідження 14 організацій, які відповідали критерію довгострокової успішності, і прийшов до таких висновків:

- 1) в організаціях-переможцях лідери існують на всіх рівнях;
- 2) ефективне лідерство передбачає, щоб лідери вищого рівня виховували лідерів на нижчих рівнях управління;
- 3) лідери повинні вміти «передавати точку зору» (teachable point of view);
- 4) лідери повинні володіти методикою виховання нових лідерів [7, с. 26–39].

Він запропонував прийоми розвитку відповідних навичок. Наприклад, «передана точка зору», за Н. Тічі, це система з трьох взаємопов'язаних елементів: бізнес-ідей, цінностей та емоційної енергії і рішучості. Н. Тічі підкреслює, що елементи «переданої точки зору» повинні бути узгоджені між собою. Наприклад, цінності, що лежать в основі корпоративної культури компанії, повинні узгоджуватися з бізнес-ідеями, в іншому разі емоційна енергія лідера буде розтрачуватися марно.

Тобто в теорії Н. Тічі емоційна компонента не є провідною, вона «одна з», однак вона присутня, і в разі її відсутності лідером можна стати, але стати лідером-переможцем та утримати свою роль не вдасться.

Відгуком на ідею Н. Тічі щодо програми виробництва лідерів стала концепція «трубопроводу лідерства» (*leadership pipeline*) Р. Черена, С. Дроттера та Дж. Ноела. Ця концепція передбачає просування лідера по шести «сходинах майстерності»:

- 1) від управління собою до управління іншими;
- 2) від управління іншими до управління менеджерами;
- 3) від управління менеджерами до функціонального менеджера;

- 4) від функціонального менеджера до бізнес-менеджера;
- 5) від бізнес-менеджера до групового менеджера;
- 6) від групового менеджера до менеджера організації [4, с. 16–30].

На наш погляд, кожна наступна сходинка передбачає вищий рівень емоційного інтелекту та відповідно — емоційної компетентності. Кожний лідер починає із самоусвідомлення себе, своїх емоцій, їх самоконтролю. Самоконтроль на рівні відносин з групою передбачає відкритість, адаптивність, управління емоціями групи, ініціативність, оптимізм, співчуття. Більш високий рівень управління характеризується вмінням впливати та переконувати інших, керувати командною роботою та співпрацею, вмінням вирішувати конфліктні ситуації, постійним самовдосконаленням, готовністю до змін.

Ще одна сучасна теорія лідерства виникла завдяки працям Д. Л. Бредфорта та А. Р. Кохена та носить назву *«розподіленого» лідерства*. Сутність теорії полягає в тому, що в групі, що реалізує проект, не обов'язково мати одного, постійного лідера. Проект зазвичай розподілений на декілька етапів, і кожний етап вимагає певної компетенції. Згідно з теорією, найбільш компетентний індивід і стає тимчасовим лідером, у тому числі координатором роботи групи. Після завершення конкретного етапу проекту цей тимчасовий лідер поступається місцем іншому члену групи, що володіє компетенцією, яка найбільш важлива для наступного етапу.

При цьому кожний лідер сам стає підпорядкованим. Цей процес триває до повної реалізації проекту. Недоліки цієї теорії зумовлюються переліком умов, яким повинні відповідати лідери: всі лідери мають бути на одному рівні інтелектуального, культурного та соціального розвитку, їх особисті досягнення повинні бути одного рівня, вони повинні володіти навичками ефективних комунікацій та основами як лідерської поведінки, так і поведінки підпорядкованого.

На наш погляд, ця теорія надто складна в реалізації, крім того, відсутність постійного координатора-лідера створює хаос в організації, сприяє «перетягуванню» повноважень. Але якщо розглянути теорію розподіленого лідерства з тієї позиції, що лідер повинен вміти продемонструвати вклад кожного члена команди, мотивувати та зробити так, щоб він відчував себе дуже важливою частиною цієї організації, тоді теорія є виправданою. Зазначимо, що розподілення лідерства передбачає високий рівень емоційного інтелекту.

Автором концепції сполучного лідерства та «гарячих груп» є Дж. Ліпман-Блюмен. Основна ідея цієї концепції полягає в тому, що сучасний лідер повинен вміти встановлювати зв'язки між своїми

бажаннями і цілями, а також цілями і бажаннями інших людей. Інструментарій встановлення цих зв'язків автор концепції пропонує такий: 1) політичний прагматизм; 2) особистісна відповідальність; 3) навички побудови спільноти однодумців; 4) орієнтація на довгострокову перспективу; 5) лідерство за допомогою очікувань: довіра, надання можливостей і підвищення; 6) пошук сенсу життя [6, с. 143–161].

Використовуючи ці інструменти, лідер може освоїти різноманітні стилі досягнення результатів, крім того, людина що володіє сполучним лідерством, спроможна створити «гарячу групу»: згуртовану групу людей, що повністю зосереджена на виконанні завдання.

Висновки. Таким чином, основні сучасні концепції лідерства прямо або опосередковано посиляються до теорії емоційного інтелекту, оскільки передбачають наявність у лідера певних навичок самосвідомості, самоконтролю, соціальної чуйності та управління відносинами. Автор не заперечує, що кожна із наведених концепцій є, по-своєму, унікальною та акцентує увагу на певному феномені, як-то «внутрішнє лідерство», «опосередковане лідерство», «двигун лідерства», «трубопровід лідерства», «розподілене лідерство», «гарячі групи». Однак, незважаючи на цю унікальність, неможливо не помітити єдиний емоційний базис, що дає змогу поєднати зазначені концепції з теорією емоційного лідерства.

Література

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.Л. Гумецької. Харків : Віват, 2019. 512 с.
2. Стейн С.Дж., Бук Г.І. Переваги EQ: емоційний інтелект та ваші успіхи: пер. з англ. Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2007. 384 с.
3. Cashman K. Leadership from the Inside Out: Becoming a Leader for Life. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, 2008. 215 p.
4. Charan R., Drotter S., Noel J. The Leadership Pipeline: How to Build the Leadership — Powered Company. San Francisco: Jossey-Bass, 2011. 352 p.
5. Fisher R., Sharp A. Lateral Leadership: Gone When You Are Not the Boss. London: HarperColins Business, 2004. 230 p.
6. Lipman-Blumen J. Connective leadership: Female leadership styles in the 21-century workplace / Sociological Perspectivesю. 1992. 35(1). P. 183–203.
7. Tichy N., Cohen E. The leadership engine: How winning companies build leaders at every level. New York: Harper business, 2002. 452 p.

ГО «МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР РОЗВИТКУ
НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ» (Україна)
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНТЕРНАУКА» (Україна)
НАУКОВА УСТАНОВА «НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
СТАЛОГО РОЗВИТКУ» (Україна)
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
(ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА)

Збірник тез наукових праць

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ:
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНО-
ГУМАНІТАРНИХ НАУК В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН»**

«12» грудня 2023

Прага, Чехія

Видано у авторській редакції

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22
Контактний телефон: +38(044) 222-5-889
E-mail: info@international-science.com
<http://international-science.com>
<http://inter-nauka.com>

Підписано у друк 30.12.2023. Формат 60×84/16
Папір офсетний. Гарнітура UkrainianSchoolBook.
Друк на дуплікаторі.

Тираж 100. Замовлення № 435.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві ТОВ «Центр учбової літератури»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції:
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.